

Onzeker

als rode draad door de geschiedenis van

In mei 2000 gaf de Raad voor Cultuur een negatief advies over de subsidieaanvraag van Huis Doorn, waardoor sluiting van het museum dreigde. De inventaris zou te beperkt zijn en niets te maken hebben met de Nederlandse geschiedenis, de presentatie te statisch en er zou nauwelijks sprake zijn van museaal beheer. En dus zou niet langer subsidie worden verstrekt. Na protest uit de samenleving besloot het Ministerie van OC&W alsnog een deel van de subsidieaanvraag te honoreren. Tot een structurele oplossing met betrekking tot de financiën is het tot op de dag van vandaag niet gekomen, waardoor ook nu het voortbestaan van Huis Doorn als museum onder druk staat. Hierdoor rijst de vraag wanneer er goedgevoel en wanneer niet in aanmerking komt voor overheids subsidies en welke criteria hier aan verbonden zijn.

De onzekerheid rondom het voortbestaan is niet van de laatste jaren. Huis Doorn werd na de dood van de laatste Duitse keizer Wilhelm II (die aan het einde van de Eerste Wereldoorlog zijn land ontvlucht was voor de revolutie en asiël aanvraag in Nederland) in 1941 opengesteld door zijn oudste zoon. Hij had het landgoed geërfd en om de hoge belastingen enigszins het hoofd te bieden, stelde hij Huis Doorn enkele dagen per week open.¹ Dit was van korte duur doordat het landgoed in 1945 als vijandelijk vermogen geconfisqueerd werd door de Nederlandse Staat.

Confiscatiegeschiedenis

De Nederlandse regering in ballingschap had in 1943 het Besluit Vijandelijk Vermogen uitgevaardigd. Dit hield in dat alle in Nederland zijnde bezittingen van vijandelijke onderdanen na de bevrijding automatisch overgingen in handen van de Nederlandse Staat. Deze confiscatie diende niet alleen als 'Wiedergutmachung', maar met de verkoop van deze bezittingen verkreeg de Nederlandse regering ook financiële middelen voor de wederopbouw van Nederland. Huis Doorn werd ondergebracht bij het nieuw opgerichte Nederlandsche Beheersinstituut (NBI) van het Ministerie van Justitie, dat het beheer voerde over de geconfisqueerde goederen totdat verkoop van de inboedel zou hebben plaatsgevonden en het huis een economisch-maatschappelijke functie zou hebben gekregen.

Vijandelijke onderdanen konden een ontvrijdingsverzoek indienen bij het NBI. Kroonprins Wilhelm beriep zich bij zijn verzoek op de belofte van de Nederlandse regering in 1918 om zijn vader en zijn eigendommen te beschermen. In de zaak van de kroonprins was het niet het NBI dat een besluit nam over de ontvrijding. Een verkleinde ministerraad besloot in 1947 in het geheim dat Huis Doorn niet mocht worden teruggegeven.² Dit vanwege het bijzondere karakter van het vijandelijk vermogen. Een interessante vraagstelling is wie en waarom zich na de Tweede Wereldoorlog, in

¹ Door openstelling werd Huis Doorn erkend als museum, waarvoor een ander belastingtarief gold.

² Brief van het Ministerie van Justitie aan het Nederlandse Beheersinstituut, 28 mei 1947, NA Den Haag.

Het behoud van cultureel erfgoed is niet vanzelfsprekend, getuige de voortgaande discussie over wat onder cultureel erfgoed wordt verstaan en wie uitmaakt wat behouden blijft en wat niet. Vooral regionaal cultureel erfgoed moet zich in Den Haag bewijzen om nationale subsidiegelden te verkrijgen. De turbulente geschiedenis van museum Huis Doorn is hiervan een goed voorbeeld en laat zien waar de moeilijkheden liggen.

erfgoed

museum Huis Doorn

een periode van anti-Duits sentiment, sterk maakte voor het behoud van het laatste woonhuis van de Duitse keizer in Nederland. Rondom de aangestelde beheerders, A. Staring van den Wildenborch uit Vorden (namens de Nederlandsche Kasteelenstichting) en rentmeester en particulier houtvester W.H. jonkheer de Beaufort uit Maarn, ontstond al snel een groep gegoede heren die zich verzette tegen liquidatie. Zo maakten de burgemeester van Doorn, J.H.E. baron Van Nagell en de commissaris van de koningin, M.A. Reinalda, zich sterk voor de belangen van Doorn en de provincie Utrecht. Verder bestond de groep uit J.H. van Heek, medeoprichter van de Kastelenstichting en eigenaar van Huis Bergh in 's-Heerenberg, conservator van het Rijksmuseum, D.C. jonkheer Roëll, en medeoprichter van de Vereniging van Natuurmonumenten in Nederland, P.G. van Tienhoven.

In eerste instantie raakten deze zeven heren betrokken bij Huis Doorn vanwege hun kennis ten aanzien van behoud van kastelen en landgoederen of hun maatschappelijke functie. Toch bleken er ook sterke sociale banden tussen deze heren te bestaan. Zo kenden Staring, Van Heek en Van Tienhoven elkaar via de Kastelenstichting (waarvan Van Nagell later directeur zou worden). Van Tienhoven, Van Heek en De Beaufort zetten zich ook in voor Natuurmonumenten. De oudste dochter van burgemeester Van Nagell bijvoorbeeld was een paar maanden na de bevrijding getrouwd met een neef van De Beaufort. Van Tienhoven was een

oom van de echtgenote van de burgemeester en Roëll was zelfs een volle neef van Staring.

Het waren dus vertegenwoordigers van de traditionele maatschappelijke bovenlaag. Ook hun functies bij de verschillende instellingen hielden daarmee verband. De Kastelenstichting bijvoorbeeld werd in 1945 opgericht met als doel zoveel mogelijk kastelen en landgoederen in stand te houden door middel van aankoop. Vanaf het begin van de twintigste eeuw kregen kasteel eigenaren het steeds moeilijker door stijging van loonkosten voor het (onderhouds)personeel, inkomsten- en vermogensbelastingen en successierechten. Bovendien waren veel kastelen beschadigd uit de oorlog gekomen. Landgoedeigenaren hadden volgens Staring vaak generaties lang geïnvesteerd in hun onroerend goed. Doordat de overheid de eigenaren steeds meer uitkleedde, konden maatschappelijke

taken niet meer worden vervuld, waaronder het behoud van hun landgoederen als Nederlands cultureel erfgoed. De Vereniging van Natuurmonumenten is lange tijd een elitaire vereniging geweest. Dit werd veroorzaakt doordat de maatschappelijke elite rond 1900 het streven naar natuurbehoud als middel zag ter verhoging van haar maatschappelijke status. Door het elitaire karakter lag de nadruk van de vereniging op het behoud van de tuinen, parken en bossen behorende bij landgoederen.

Gezien deze achtergronden is het gerechtigd om te stellen, dat de heren minder streeden voor Huis Doorn vanuit een verlangen om de erfenis van de Duitse keizer te redden, maar om het erfgoed van hun eigen sociale klasse in stand te houden. Hun families maakten deel uit van een sociaal netwerk, waarin ook de keizer had gefunctioneerd. In hun strijd met de Nederlandse regering werden meer algemene, maatschappelijke en historische redenen aangevoerd. De keizerlijke inboedel, zo stelden ze, bevatte veel kunstvoorwerpen en het huis gold in hun ogen, zeker nu na de Tweede Wereldoorlog, als symbool voor de Nederlandse neutraliteitspolitiek.³

Dat hun persoonlijke betrokkenheid groot was bleek uit hun initiatief, om zelf een beheersstichting op te richten, die de exploitatie van het huis op zich nam: Beheer van Huis Doorn. De zeven heren namen plaats in het bestuur. Nadat de Nederlandse regering gebogen was voor de kritiek (ook vanuit het buitenland), werd Huis Doorn in erfpacht en de inboedel in bruikleen gegeven aan de stichting. Particulieren bepaalden dus wat behouden moest blijven als nationaal cultureel erfgoed.

Vergelijking

Net als ruim een halve eeuw eerder, is er in 2000 ook een maatschappelijke elite die zich keert tegen het besluit van de staatssecretaris. Onder andere hoogleraren Geschiedenis en Museologie, conservatoren van andere opengestelde kastelen en het Rijksmuseum, de directeur van de Nederlandse Kastelenstichting

(opvolger van Staring en Van Nagell!) en leden van de Ridderschap Utrecht hebben allemaal hun afkeuring laten blijken in een brief aan de staatssecretaris.⁴

In hun argumentatie voor het behoud van Huis Doorn zijn twee soorten argumenten te onderscheiden. Ten eerste staat Huis Doorn volgens hen symbool voor de neutraliteitspolitiek van voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog en als symbool voor de machtsafname van grote dynastieën en monarchieën in Europa na de Eerste Wereldoorlog. Vooral door de historici onder hen werd dit naar voren gebracht. Dit sluit direct aan bij de redenen die in 1945 werden aangevoerd. Het tweede argument, voornamelijk afkomstig van museumdeskundigen, benadrukte de context van de inventaris. Huis Doorn is van uitzonderlijke waarde omdat de collectie wordt gepresenteerd in zijn historische context, waardoor het geheel dat zich in Huis Doorn bevindt als een historische bron kan worden beschouwd voor de ontwikkeling van cultureel erfgoed en de functie van kunst in de hofcultuur vanaf de achttiende eeuw. Een ander argument dat in 2000 naar voren

kwam, en recentelijk door historicus Thomas von der Dunk is benadrukt⁵, was de rol van Europees historisch erfgoed in de Europese eenwording. De Nederlandse regering zou moeten inzien dat erfgoed zoals Huis Doorn een belangrijke rol kan spelen in het vergroten van het Europees historisch bewustzijn en zou haar verantwoordelijkheid hiervoor moeten nemen. Los van de vraag of hier sprake is van Europees erfgoed, kan de vraag gesteld worden of één bepaalde nationale overheid verantwoordelijkheid moet dragen voor Europees erfgoed.

Zowel na 1945 als in 2000 was dus sprake van een bepaalde maatschappelijke elite die zich, vanwege hun achtergrond, sterk maakte voor Huis Doorn. Beide malen werden daarbij redenen aangevoerd die het overstijgend belang van Huis Doorn moesten bewijzen. In 1945 echter kon door de inzet van de particulieren een vorm gevonden worden, waarbij

gezorgd werd dat het museum zoveel mogelijk zijn eigen broek kon ophouden en niet sterk afhankelijk werd van de financiële middelen van het Rijk. Dit werd mogelijk gemaakt door de beheerders die het NBI had aangesteld. Niet langer is dat mogelijk en is Huis Doorn meer afhankelijk van rijksbijdragen. Daarom werden in 2000 de media gezocht om het belang van Doorn uit te dragen en een dreigende sluiting te voorkomen. Huis Doorn heeft natuurlijk een eigen positie, maar is in andere opzichten goed te vergelijken met kastelen elders, zoals Slot Zuylen, Doorwerth etc. Allemaal staan ze in de lastige positie regionaal van grote betekenis te zijn. Het probleem voor familie kastelen en landgoederen is dat regionale overheden niet de middelen bezitten om hun erfgoed in stand te houden. Dit soort erfgoed is dus afhankelijk van nationale subsidieverlening en daardoor gedwongen zich te profileren als erfgoed van bovenregionaal belang. Toch heeft Huis Doorn een minder beperkte historie dan familiehuizen. Waarom lukt het Huis Doorn dan niet de Nederlandse regering voldoende te overtuigen van het belang van Huis Doorn? Of is het ironisch genoeg juist zo, dat Huis Doorn van bovennationaal belang is en daarom niet in aanmerking komt voor nationale ondersteuning?

De vraag rijst dan aan welke criteria erfgoed moet voldoen. Moet alles verwijzen naar het gemeenschappelijke nationale verleden of is een historisch object dat voor een kleine groep van belang is ook de moeite waard om te behouden? Moet datgene bewaard worden dat exemplarisch is voor een bepaalde tijd en cultuur of juist datgene dat als uniek gezien wordt? Duidelijk is in ieder geval dat behoud – en juist het niet behouden – van cultureel erfgoed altijd maatschappelijke discussie oplevert.

³ Dit blijkt onder andere ook uit de vele correspondentie van Staring die bewaard is gebleven.

⁴ Boekje Vierkant vóór Huis Doorn is hier het resultaat van.

⁵ Thomas von der Dunk, 'Huis Doorn belichaamt het breukvlak van twee tijdperken in de Europese geschiedenis' in: *Bulletin Huis Doorn* (juni 2007).